

O'RTA MAXSUS ISLOM TA'LIM MUASSASALARIDA HADIS ILMINI O'QITISHNING PEDAGOGIK VA METODOLOGIK ASOSLARI

Ahmadjonov Ibrohimjon Ilxom o'g'li

Hidoya o'rta maxsus islom ta'lim muassasasi o'qituvchisi

E-mail: madrasalik1995@gmail.com

tel: +998 90 797 72 21

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23375979>

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'rta maxsus islom ta'lim muassasalarida hadis ilmini o'qitishning pedagogik va metodologik asoslari tahlil qilinadi. Hadis ta'limining mazmuni, ta'limiy va tarbiyaviy maqsadlari, hadis matnlarini o'rganishda ilmiylik, izchillik, tushunarlilik va ta'lim oluvchining faolligi tamoyillarining ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, an'anaviy ta'lim tajribalarini zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish, o'quvchilarning manbalar bilan ishlash, matn mazmunini anglash va mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirish masalalari ko'rib chiqiladi. Hadis ilmini o'qitishni takomillashtirishga doir metodik yondashuvlar tizimlashtiriladi.

Kalit so'zlar: hadis ilmi, islom ta'limi, o'qitish metodikasi, pedagogik tamoyillar, ta'lim mazmuni, hadis matni, mustaqil ta'lim, tahliliy fikrlash

Аннотация: В данной статье анализируются педагогические и методологические основы преподавания науки о хадисах в средних специальных исламских образовательных учреждениях. Раскрываются содержание обучения хадисам, его образовательные и воспитательные цели, а также значение принципов научности, последовательности, доступности и активности обучающихся при изучении текстов хадисов. Кроме того, рассматриваются вопросы сочетания традиционного образовательного опыта с современными педагогическими подходами, развития у обучающихся навыков работы с источниками, понимания содержания текстов и

самостоятельного формулирования выводов. Систематизируются методические подходы к совершенствованию преподавания науки о хадисах.

Ключевые слова: *наука о хадисах, исламское образование, методика преподавания, педагогические принципы, содержание образования, текст хадиса, самостоятельное обучение, аналитическое мышление.*

Abstract: *This article analyzes the pedagogical and methodological foundations of teaching Hadith studies in secondary specialized Islamic educational institutions. It examines the content of Hadith education, its educational and moral objectives, and the importance of the principles of scientific rigor, consistency, accessibility, and learner engagement in the study of Hadith texts. Furthermore, the article explores the integration of traditional educational practices with modern pedagogical approaches and considers ways to develop students' skills in working with sources, understanding textual content, and drawing independent conclusions. Methodological approaches to improving the teaching of Hadith studies are systematized.*

Keywords: *Hadith studies, Islamic education, teaching methodology, pedagogical principles, educational content, Hadith text, independent learning, analytical thinking.*

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimida bilimlarni o'zlashtirish bilan bir qatorda, ularni anglash, tahlil qilish, amaliy faoliyatda qo'llash va mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu talablar o'rta maxsus islom ta'lim muassasalarida o'qitiladigan diniy fanlar, jumladan, hadis ilmini o'qitish jarayoni uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Hadis ilmi islomiy bilimlar tizimida alohida o'rin tutadi. Hadislar orqali Payg'ambar Muhammad (s.a.v.)ning so'zlari, amallari va taqririlariga oid rivoyatlar o'rganiladi. Hadislarni ilmiy asosda o'rganish esa ularning matnini o'qish va yod

olish bilangina cheklanmay, rivoyatning manbasi, mazmuni, ilmiy sharhi va tegishli kontekstini anglashni ham talab etadi.

Shu jihatdan hadis ilmini o'qitish metodikasini takomillashtirish masalasi pedagogika va islomshunoslik fanlari kesishgan nuqtada namoyon bo'ladi. Bunda hadis ilmining o'ziga xos mazmuni va ilmiy mezonlarini saqlagan holda, ta'lim oluvchilarning yosh xususiyatlari, tayyorgarlik darajasi va o'rganish ehtiyojlarini hisobga olish zarur.

Mazkur maqolaning maqsadi o'rta maxsus islom ta'lim muassasalarida hadis ilmini o'qitishning pedagogik va metodologik asoslarini tahlil qilish hamda uni takomillashtirishning asosiy yo'nalishlarini belgilashdan iborat.

Hadis ilmini o'qitishning mazmuni va pedagogik xususiyatlari

Hadis ilmini o'qitish, avvalo, o'quvchilarda hadisga oid tizimli bilimlarni shakllantirishga qaratiladi. Bunday bilimlar hadis tushunchasi, uning turlari, hadis manbalari, rivoyat qilish an'analari, hadislarning tasnifi hamda matnlarni o'rganish usullarini qamrab olishi mumkin. O'quv dasturiga qarab, mustalahul hadis, hadis tarixi va muayyan hadis to'plamlarini o'rganish ham ushbu jarayonning tarkibiy qismini tashkil etadi.

Hadis ilmining o'ziga xos jihati shundaki, unda bilimlarning ishonchliligi va manbaga tayanish muhim o'rin egallaydi. Shuning uchun o'quvchilarni hadis matni bilan ishlashga o'rgatishda manbani aniqlash, rivoyatning ilmiy maqomini tekshirish va sharhlarni bir-biridan farqlash ko'nikmalarini shakllantirish lozim.

Pedagogik nuqtayi nazardan hadis ilmini o'qitish uchta o'zaro bog'liq vazifani bajaradi. Birinchisi – ta'limiy vazifa bo'lib, hadisga oid tushuncha va bilimlarni egallashni nazarda tutadi. Ikkinchisi – rivojlantiruvchi vazifa bo'lib, matnni tahlil qilish, taqqoslash, savol qo'yish va asoslangan xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishni ko'zda tutadi. Uchinchisi – tarbiyaviy vazifa bo'lib, o'rganilayotgan materialdagi axloqiy mazmunni anglash, mas'uliyatli munosabat va odob tamoyillarini rivojlantirish bilan bog'liq.

Mazkur vazifalar bir-biridan ajralgan holda emas, balki yaxlit ta'lim jarayonida amalga oshirilishi kerak. Masalan, hadis matnini o'rganish mashg'ulotida o'quvchi bir vaqtning o'zida matnning mazmunini anglaydi, tegishli manbaga murojaat qilishni o'rganadi va undagi axloqiy g'oyani izohlaydi.

Hadis ilmini o'qitishning metodologik tamoyillari

Hadis ilmini o'qitish metodikasini ishlab chiqishda bir qator umumdidaktik tamoyillarni fan mazmunining o'ziga xos xususiyatlari bilan uyg'unlashtirish lozim.

Birinchi tamoyil – ilmiylik. O'quv materiallari ishonchli manbalarga tayanishi, ilmiy tushunchalar to'g'ri izohlanishi va hadislarining maqomi o'zboshimchalik bilan belgilanmasligi kerak. O'qituvchi rivoyat matni, uning manbasi va sharhini o'zaro farqlab ko'rsatishi muhim.

Ikkinchi tamoyil – izchillik va tizimlilik. Hadis ilmidagi tushunchalar o'zaro bog'liqlikda, oddiydan murakkabga qarab o'rgatilishi lozim. Masalan, hadisning umumiy ta'rif, uning tarkibiy elementlari va asosiy tasniflari o'zlashtirilgandan keyingina murakkabroq tasnifiy yoki manbashunoslik masalalariga o'tish maqsadga muvofiq.

Uchinchi tamoyil – tushunarlilik va ta'lim oluvchining tayyorgarligini hisobga olish. Murakkab ilmiy atamalar izoh, misol, taqqoslash va bosqichma-bosqich topshiriqlar orqali o'rgatilishi kerak. Bu talab ilmiy mazmunni soddalashtirib yuborishni emas, balki uni o'zlashtirish uchun qulay pedagogik sharoit yaratishni anglatadi.

To'rtinchi tamoyil – faollik va mustaqillik. O'quvchi faqat tayyor ma'lumotni qabul qiluvchi emas, balki savol beruvchi, manba bilan ishlovchi, matnni tahlil qiluvchi va xulosasini asoslovchi faol ishtirokchi bo'lishi lozim.

Beshinchi tamoyil – nazariya va amaliyot birligi. Hadisga oid nazariy bilimlar matn bilan ishlash, manbani aniqlash, tushunchalarni tasniflash va mazmunni izohlash kabi amaliy topshiriqlar orqali mustahkamlanishi zarur.

An'anaviy va zamonaviy pedagogik yondashuvlar uyg'unligi

Islomiy ta'lim tarixida ustoz rahbarligida o'qish, matnni tinglash va o'rganish, takrorlash, yod olish, savol-javob hamda sharhlash kabi usullar muhim o'rin tutgan. Bunday yondashuvlar bilimlarning izchil uzatilishi, ilmiy an'anaga hurmat va ustoz-shogird munosabatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Biroq zamonaviy ta'lim sharoitida mazkur usullarni o'quvchilarning mustaqil faoliyatini rag'batlantiradigan metodlar bilan boyitish imkoniyati mavjud. Xususan, muammoli savollar, guruhli tahlil, tushunchalar xaritasi, taqqoslash jadvallari va mustaqil izlanish topshiriqlari hadis ilmini o'rganish jarayonida qo'llanishi mumkin.

Masalan, muayyan hadis mavzusi o'rganilayotganda o'quvchilarga quyidagi vazifalar berilishi mumkin: hadis matnidagi asosiy tushunchalarni ajratish, sharhdagi asosiy fikrlarni aniqlash, bir-biriga yaqin tushunchalarni taqqoslash va o'z xulosasini manba asosida bayon qilish.

Bunda interaktiv metodlar hadisning ilmiy maqomini mustaqil ravishda belgilash uchun yetarli asos sifatida qaralmasligi kerak. Ular, avvalo, o'quvchilarning tushunish, tahlil qilish va o'zlashtirgan bilimlarini tizimlashtirish faoliyatini tashkil etishga xizmat qiladi.

Hadis ta'limiga doir zamonaviy tadqiqotlarda ham o'qitish metodlarini tizimli tashkil etish, o'quvchilarning faolligini oshirish va diniy bilimlarni zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan bog'lash masalalariga e'tibor qaratiladi (Umam va Khadijah, 2023; Hafid va Tasbih, 2025).

Hadis ilmini o'qitish metodikasini takomillashtirish yo'nalishlari

Hadis ilmini o'qitish metodikasini takomillashtirish bir-biri bilan bog'liq bir nechta yo'nalishda olib borilishi mumkin.

Birinchi yo'nalish – o'quv materiallarini tizimlashtirish. Mavzular o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlik aniqlanib, har bir mavzu uchun o'zlashtirilishi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va kompetensiyalar belgilanadi.

Ikkinchi yo'nalish – amaliy topshiriqlar tizimini ishlab chiqish. Topshiriqlar faqat ta'riflarni yodlashni emas, balki tushunchalarni farqlash, manbalarni aniqlash,

matn mazmunini izohlash va dalillangan xulosa chiqarishni ham qamrab olishi kerak.

Uchinchi yo'nalish – mustaqil ta'limni takomillashtirish. O'quvchilarga darsda o'rganilgan tushunchalarni mustahkamlash, tavsiya etilgan manbalar bilan ishlash va qisqa tahliliy yozma ishlar tayyorlashga qaratilgan vazifalar berilishi mumkin.

To'rtinchi yo'nalish – baholash tizimini takomillashtirish. Baholashda faktik bilimlar bilan bir qatorda, matnni tushunish, ilmiy atamalardan to'g'ri foydalanish, manbaga murojaat qilish va fikrni asoslash ko'nikmalari ham hisobga olinishi lozim.

Beshinchi yo'nalish – o'qituvchining metodik tayyorgarligini rivojlantirish. O'qituvchi hadis ilmining mazmunini chuqur bilishi bilan bir qatorda, ta'lim maqsadlariga mos metodlarni tanlash, topshiriqlarni darajalash va o'quvchilarning o'zlashtirishidagi qiyinchiliklarni aniqlash ko'nikmalariga ham ega bo'lishi zarur.

XULOSA

O'rta maxsus islom ta'lim muassasalarida hadis ilmini o'qitish metodikasini takomillashtirish fan mazmuni, pedagogik tamoyillar va ta'lim oluvchilarning o'quv faoliyatini o'zaro uyg'unlashtirishni talab etadi. Hadis ilmini o'qitish faqat ma'lumotlarni yetkazish yoki matnlarni yod oldirish bilan cheklanmasdan, manbalar bilan ishlash, matn mazmunini anglash, tushunchalarni farqlash va mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalarini ham rivojlantirishi kerak.

Tahlil natijasida hadis ilmini o'qitishni takomillashtirishning muhim yo'nalishlari sifatida o'quv materiallarini tizimlashtirish, amaliy topshiriqlarni takomillashtirish, mustaqil ta'limni rivojlantirish, baholash mezonlarini kengaytirish va an'anaviy ta'lim tajribalarini zamonaviy pedagogik metodlar bilan uyg'unlashtirish belgilandi.

Mazkur yo'nalishlarni amaliyotga joriy etishdan oldin mavjud o'quv dasturlari va darsliklarni tahlil qilish, o'qituvchilar tajribasini o'rganish hamda o'quvchilarning boshlang'ich tayyorgarlik darajasini aniqlash zarur. Bu esa hadis

ilmini o'qitish metodikasini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish uchun zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Al-Buxoriy, Muhammad ibn Ismoil. Al-Jomi' as-sahih. Hadislar to'plami.
2. Muslim ibn al-Hajjoj. Sahih Muslim. Hadislar to'plami.
3. Ibn as-Saloh. Ma'rifat anvo'i ilm al-hadis (Muqaddima Ibn as-Saloh).
4. Umam, H., Khadijah, I. (2023). Enhancing Pedagogy in Islamic Studies Methodology: A Focus on Hadith Instruction. Diroyah: Jurnal Studi Ilmu Hadis, 8(1). <https://doi.org/10.15575/diroyah.v8i1.30352>
5. Hafid, S., Tasbih. (2025). A Pedagogical Approach in Hadith Teaching in the Era of Contemporary Islamic Education. Al-Ulum, 25(1). <https://doi.org/10.30603/au.v25i1.5679>
6. Alkouatli, C. (2018). Pedagogies in Becoming Muslim: Contemporary Insights from Islamic Traditions on Teaching, Learning, and Developing. Religions, 9(11), 367. <https://doi.org/10.3390/rel9110367>